

Valla gård i Årsta

I utkanten av en 1600-talsbytomt

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning Brännkyrka 207:1
Sävlången 2
Brännkyrka socken
Stockholms stad
Stockholms län
Södermanland

Kristina Jonsson

Valla gård i Årsta

I utkanten av en 1600-talsbytomt

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning Brännkyrka 207:1

Sävlången 2

Brännkyrka socken

Stockholms stad

Stockholms län

Södermanland

Kristina Jonsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Vy från utredningsområdet. Foto mot sydväst av Kristina Jonsson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-531-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	7
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsbild	8
Valla i skriftliga källor och kartmaterial.....	9
Utredningens syfte och genomförande.....	11
Fältarbete	11
Utredningsområde.....	11
Kartering i fält.....	12
Utredningsgrävning.....	14
Manuell rutgrävning.....	14
Maskinschaktning.....	14
Tolkning och utvärdering.....	15
Referenser.....	16
Kart- och arkivmaterial.....	16
Skriftliga källor.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter.....	17
BILAGOR.....	18
1. Provrutor.....	18
2. Schaktbeskrivningar.....	18

Sammanfattning

Med anledning av planerad förtätning av bebyggelse har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk utredning inom delar av fastigheten Sävlången 2 i Årsta, Stockholms stad. Utredningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län och uppdragsgivare var AB Stockholmshem. Fältarbetet genomfördes under två dagar i maj månad 2016 av Kristina Jonsson, som även har sammanställt rapporten.

Utredningsområdet ligger inom en yta som enligt historiska kartor från 1600-tal har utgjort delar av Valla gårdstomt (fornlämning Brännkyrka 207:1). Valla gård är känd i det skriftliga källmaterialet från 1500-tal och framåt, men kan även ha förhistoriska anor. Syftet med undersökningen var att fastställa om det fanns fasta fornlämningar inom området.

Utredningen omfattade etapp 2, utredningsgrävning och kartering. Den enda ovan mark synliga eventuella lämningen – en ansamling stenar som bildade en relativt rektangulär form – karterades med hjälp av stegning och manuell mätning. Inom de gräsbevuxna delarna av området grävdes fem sökschakt med hjälp av grävmaskin, medan de delar som består av träd- och slybevuxen impedimentmark undersöktes genom manuell grävning av sju mindre rutor. Inga schakt grävdes inom den östligaste delen av gräsytan, då det finns ett stort antal ledningar där (fjärrvärme och VA).

Stenansamlingen bedömdes vara sentida, och sannolikt inte en husgrund. Inte heller i övrigt påträffades några forn- eller övriga kulturhistoriska lämningar i de rutor och schakt som grävdes.

Figur 1. Utdrag ur digitala Topografiska kartan. Platsen för Valla bytomt är markerad med en blå ring. Skala 1:50 000.

Inledning

Med anledning av planerad förtätning av bebyggelse har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk utredning (etapp 2) inom delar av fastigheten Sävlängen 2 i Årsta, Stockholms stad (se figurer 1 och 2). Undersökningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län, och uppdragsgivare var AB Stockholmshem.

Utredningsområdet ligger inom en yta som enligt historiska kartor från 1600-tal har utgjort delar av Valla gårds bytomt (fornlämning Brännkyrka 207:1). I samband med en arkeologisk förstudie utförd av Stockholms stadsmuseum (Söderlund 2012) uppdagades att Valla bytomt hade blivit felaktigt inlagd i Riksantikvarieämbetets fornminnessystem FMIS (jfr figur 2 nedan). Den bebyggda 1600-talstomtens korrekta läge ligger ca 125 meter längre mot nordväst, och berör utredningsområdets östra del.

Utredningen har omfattat utredningsgrävning och kartering. Fältarbetet genomfördes under två dagar i maj månad 2016 av Kristina Jonsson, som även har sammanställt rapporten.

Figur 2. Utredningsområdet (markerat med röd färg) samt kända fornlämningar (blå färg) i närområdet. Läget för den felaktiga inprickningen av fornlämning Brännkyrka 207:1 (den aktuella gårdstomten) i FMIS är markerat med en gul prick. Fornlämningsnumren på kartan refererar till fornlämningar i Brännkyrka socken, förutom fornlämning 227 som har benämning Stockholm 227 i FMIS. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, skala 1:10 000.

Bakgrund

Topografi och fornlämningsbild

Utredningsområdet ligger vid Valla torg, i närheten av Årstafältet söder om Stockholms stads innerkärna. Området är idag kraftigt exploaterat genom bostäder och företagsbebyggelse, med undantag för själva Årstafältet. Även inom detta pågår dock byggnationsarbeten. Den yta som var aktuell för utredningsgrävning bestod dels av impedimentmark (berg i dagen) bevuxen med träd och buskar, dels av en sluttande gräsbevuxen yta (se figurer 3 och 7). I norr avgränsades den av ett järnvägsspår (Tvärbanan), i övrigt kringgärdades den av 1960-talsbebyggelse och asfalterade ytor.

Spår av det äldre kulturlandskapet går till viss del fortfarande att avläsa på Årstafältet (Söderlund 2012:5). Ett antal fornlämnningar, somliga undersökta och borttagna, finns registrerade i området. I utredningsområdets närhet (se figur 2) finns i huvudsak gravar och gravfält från järnålder (Brännkyrka 23:1, 73:1, 74:1, 75:1, 76:1–2, 77:1), rester av Göta landsväg med anor åtminstone ned i medeltid (Brännkyrka 34:1, Stockholm 227), ytterligare en bytomt (Bägersta gamla tomt, Brännkyrka 200:1) samt platsen för Valla torp (76:3) (uppgifter från FMIS).

Gårdarna som har legat i området, bland andra den för utredningen aktuella Valla gård, har sannolikt anor ned i järnåldern. Gravfältet Brännkyrka 77:1, beläget direkt nordväst om Valla, har tolkats som ett gårdsgravfält tillhörande denna gård/by (Söderlund 2012:24).

Två myntskatter har påträffats vid Valla på 1910-talet, bestående av mynt från 1500- och tidigt 1600-tal. Myntdepåerna låg i bergsskrevor i skogen utanför det som då var Valla koloniområde (jfr ekonomisk karta i figur 6). Fyndplatsernas lägen är inte exakt kända, men enligt beskrivningen av dem skulle de kunna ha påträffats inom det här aktuella utredningsområdet (jfr beskrivning av områdets topografi ovan).

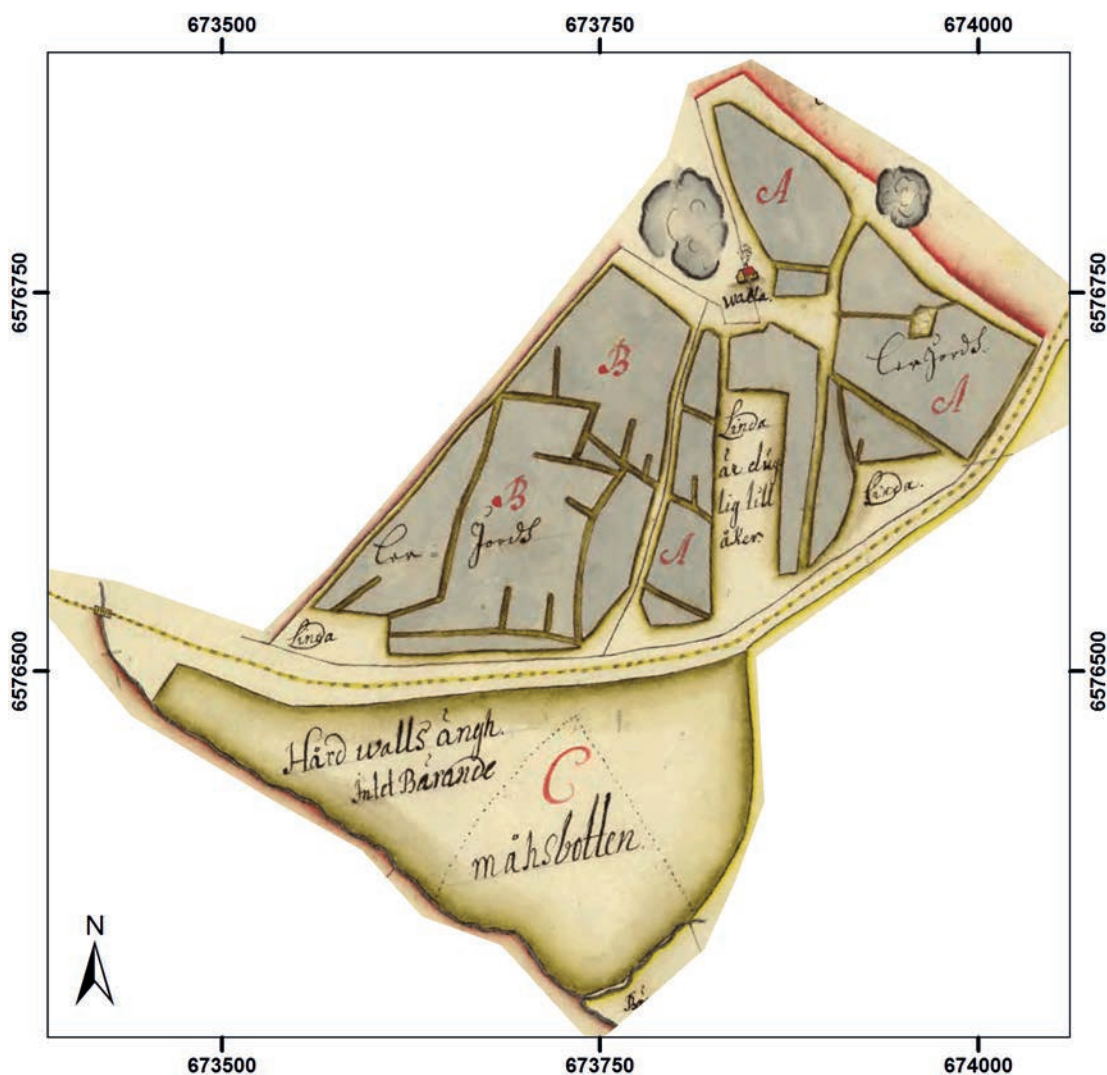
Figur 3. Delar av utredningsområdet. Foto mot nordost av Kristina Jonsson.

Valla i skriftliga källor och kartmaterial

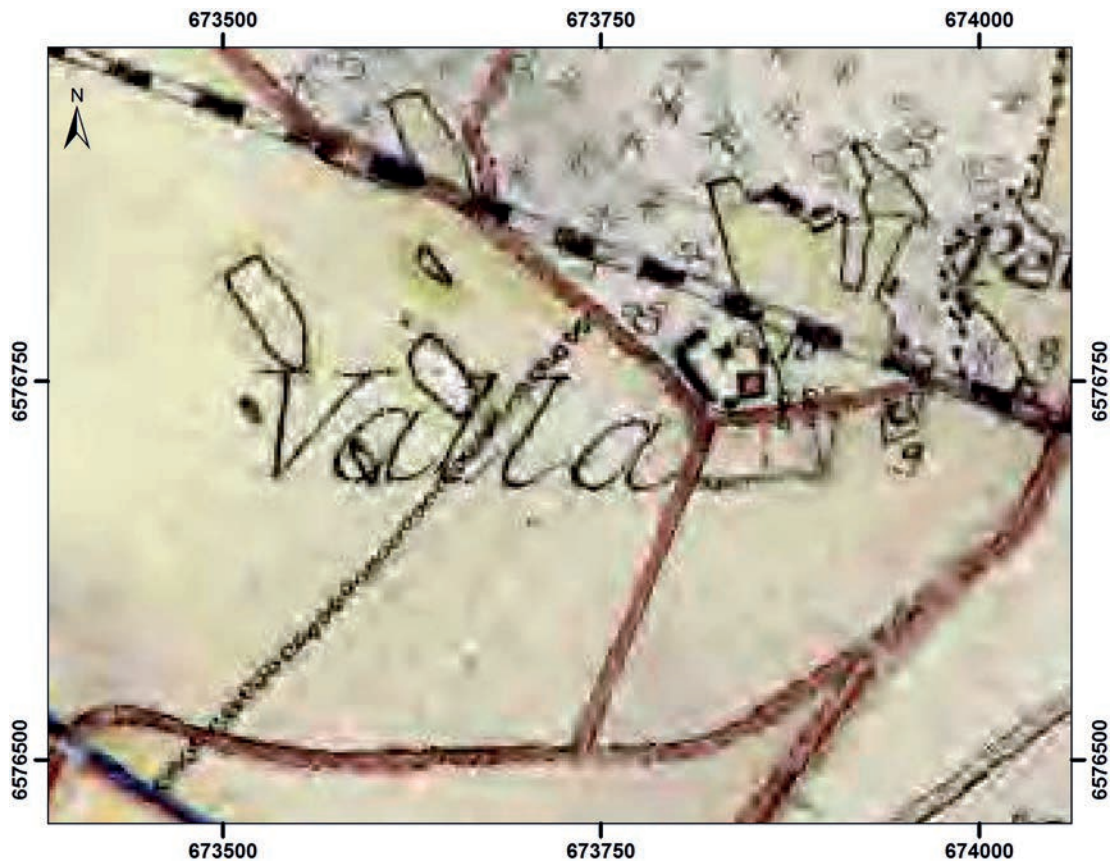
Valla har fått sitt namn från det fornsvenska ordet valder (vall, fält, slättermark, gräsbevuxen mark). Jordägare i Valla omtalas tidigast kring 1330 i det skriftliga källmaterialet, och en gård i Valla nämns i ett dokument från 1420 då den skänktes till gråbrödraklostret på Riddarholmen (Söderlund 2012:24ff med referenser). I 1500-talets skriftliga källor omnämns Valla också som en ensam gård (Ferenius & Gustavsson 1999:101). Som ovan nämnts kan man dock utgå från att en gård eller by funnits i Valla sedan förhistorisk tid, men huruvida den alltid har legat på samma plats är oklart.

Det historiska kartmaterialet består av geometriska avmätningar från 1693 respektive 1706, den häradsekonomiska kartan från 1901–1906 samt den ekonomiska kartan från 1951. Skillnaderna mellan 1600- och 1700-talskartorna är små då det endast passerade 13 år mellan karteringstillfällena. Kartorna visar Vallas ägor, med åkermark i norr i anslutning till gårdstomten, och ängsmark i söder. Gårdstomten är enbart markerad med en husschablon i det äldsta kartmaterialet (se figur 4), så det går inte att med hjälp av kartorna avgöra exakt var enskilda byggnader låg.

Vid tiden för den häradsekonomiska kartans tillkomst hade Vallas ägor utökats, och en mangårdsbyggnad finns utritad (figur 5). Huset, samt några mindre ekonomibyggnader, finns kvar på den ekonomiska kartan från 1951 (figur 6), men de revs inför uppförandet 1961 av de hus som står på platsen idag (Blomberg & Wehlin-Fürst 1999:21).

Figur 4. Geometrisk avmätning av Valla från 1693. Lantmäteristyrelsens arkiv, akt A12-24:1. Skala 1:5 000.

Figur 5. Valla på den Häradsekonomiska kartan från 1901–1906. Rikets allmänna kartverk, akt Brännkyrka J112-75-19. Skala 1:5 000.

Figur 6. Valla på den Ekonomiska kartan från 1951. Rikets allmänna kartverk, akt Brännkyrka J133-1015f53. Skala 1:5 000.

Utredningens syfte och genomförande

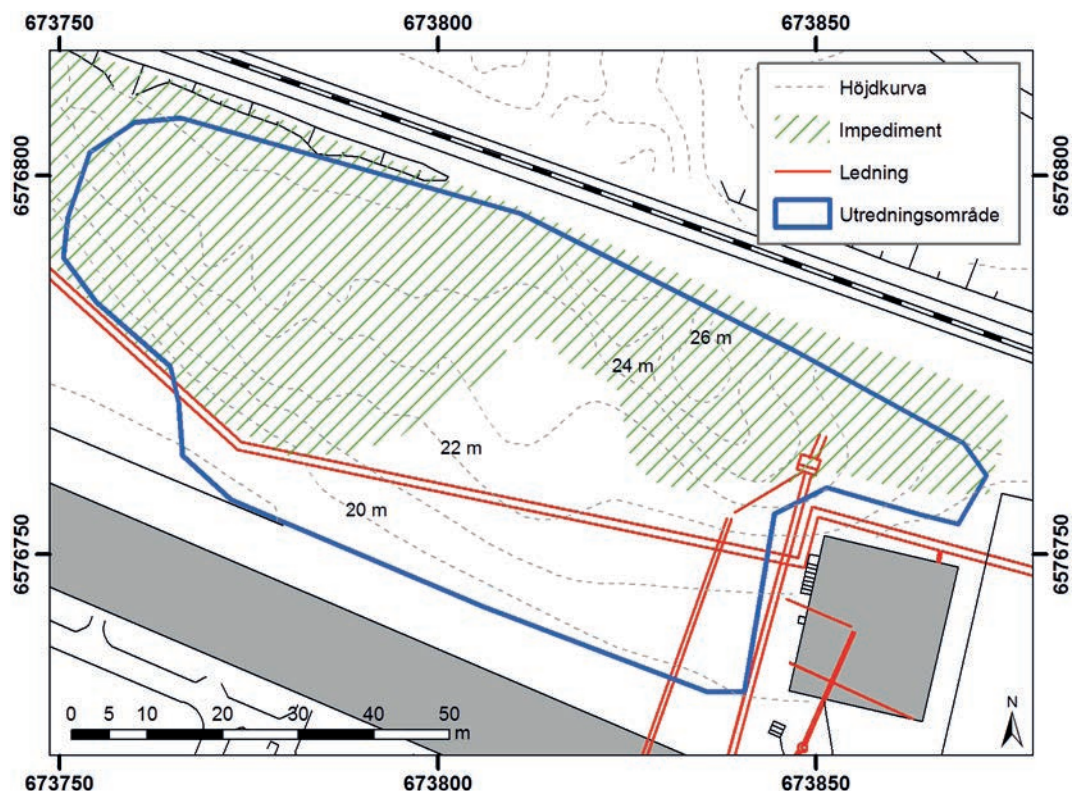
Syftet med utredningen var att fastställa om det fanns fasta fornlämningar inom området. Utredningen omfattade etapp 2, utredningsgrävning och kartering. Inom den gräsbevuxna ytan grävdes sökschakt med hjälp av grävmaskin, medan impedimentmarken undersöktes genom manuell grävning av rutor. Inga schakt grävdes dock inom den östligaste delen av gräsytan, då det finns ett stort antal ledningar där (fjärrvärme och VA, se figur 7).

Schakt och rutor, samt en möjlig konstruktion, mättes där så var möjligt in med GPS, och i de fall satellitmottagningen stördes av vegetation eller huskroppar prickades de in med hjälp av stegning och kartor/flygfotografier. De fotograferades även med digitalkamera och beskrevs i text. Samtliga schakt och rutor återfylldes efter avslutad dokumentation.

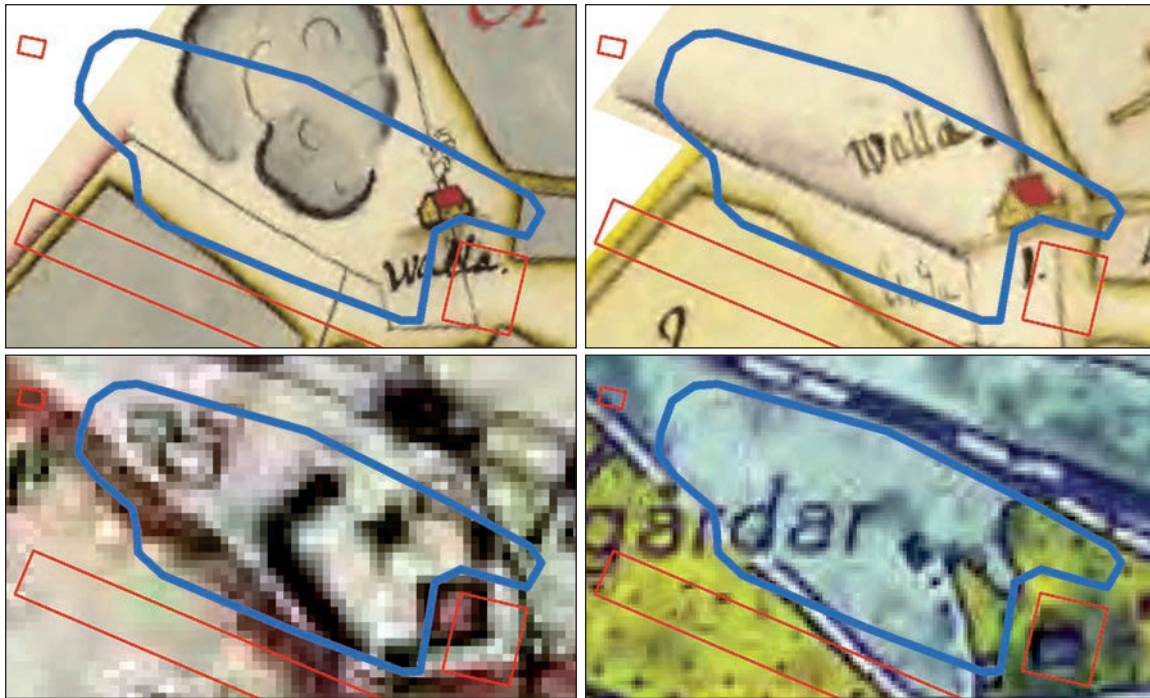
Fältarbete

Utredningsområde

Utredningsområdet utgjordes av en ca 4000 m² stor yta som idag består av gräsmatta, lövskogs- och slybevuxna partier samt berg i dagen (figur 7). De högst belägna partierna ligger 26 m ö.h., och marken sluttar därifrån mot söder ned till 19 m ö.h. Ytan utgör idag parkområde, och den avgränsas i söder av en stenvmur och i norr av stängsel mot en brant slänt ned mot Tvärbanan. Området genomkorsas av ett antal ledningar, vilket delvis begränsade möjligheten att förlägga sökschakten fritt.

Figur 7. Utredningsområdet med höjdkurvor och ledningsdragningar markerade. Grunddata från Stockholms stad och WSP Samhällsbyggnad. Skala 1:1 000.

Figur 8. Valla bytomt i relation till dagens bebyggelse (röda linjer) och utredningsområdet (blå linje). Kartor från 1693 och 1706 (övre raden) samt 1901–1906 och 1951 (nedre raden). Skala 1:2 000 (norr uppåt).

Enligt de äldre kartorna har Vallas mangårdsbyggnad under 1900-tal legat där det idag står ett punkthus (se figur 8). Gårdsbebyggelsens exakta läge under 1600- och 1700-tal kan som ovan nämnts inte fastställas med hjälp av kartmaterialet. Husschablonen på kartorna är placerad intill ett karterat impediment, men vid rektifiering mot dagens karta hamnar även byggnadssymbolen på impedimentmark norr om dagens punkthus (jfr figur 8). Här bör det dock noteras att det är svårt att rektifiera kartorna med meterexakthet, eftersom så få element i de äldre kartorna kan följas fram till senare tiders markindelning. Det är dock den yta som har nummer 1 på kartan från 1706 som i kartakten anges som gårdstomt.

Kartering i fält

Utredningen inleddes med en inventering/kartering av området. Med tanke på ytans begränsade omfattning gjordes inga inmätningar i fält av landskapselement, då dessa kan erhållas med hjälp av kartor och flygfotografier.

På änden av den ”udde” som impedimentet i utredningsområdets nordöstra del utgör (jfr den ekonomiska kartan från 1951 i figur 8) ligger ett antal stenar som bildar en relativt rektangulär form (VNV–OSO) med en utbredning av ca 5×7 meter (se plan i figur 11). De individuella stenarna är oregelbundet rektangulära, omkring en meter breda och 0,5 meter höga (figurer 9 och 10). Den eventuella konstruktionen är kraftigt övervuxen med träd och sly, och därmed svårdokumenterad. Dess utbredning och läge har lagts in manuellt på planen i figur 11 med hjälp av kart- och bildmaterial samt stegning. Utgör den en husgrund är den även kraftigt störd, och sannolikt av relativt sent datum (mer om detta nedan i beskrivningen av utredningsgrävningen samt i tolkningskapitlet).

Figur 9. Stenar på impedimentkrön i NO. Bilden visar det nordöstra partiet av ansamlingen. Foto mot SO av Kristina Jonsson.

Figur 10. Stenar på impedimentkrön i NO. Bilden visar det nordvästra partiet av ansamlingen. Foto mot S av Kristina Jonsson.

Utredningsgrävning

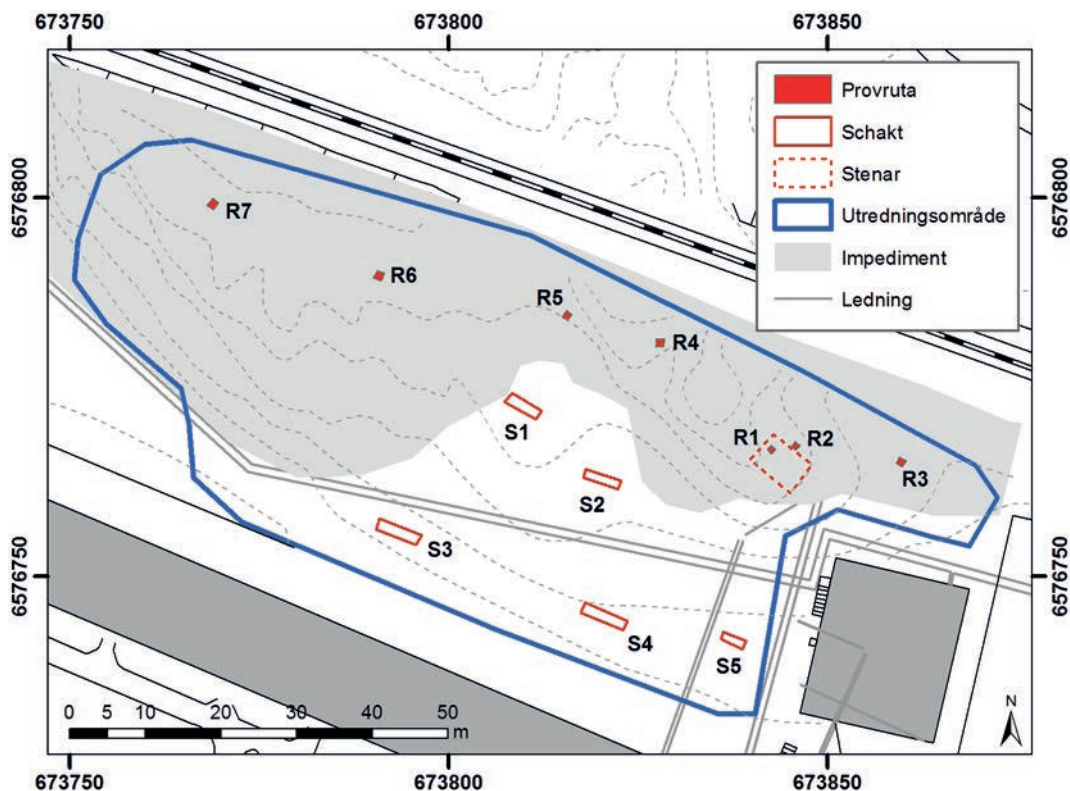
Manuell rutgrävning

Utredningsgrävningen inleddes med upptagande av provrutor med spade (se plan i figur 11). Två rutor grävdes i anslutning till stenarna på impedimentet, en av dem på insidan av den västra stenraden (ruta 1) och en på utsidan av den norra stenraden (ruta 2). I Ruta 1 påträffades rikligt med recent avfall/rasering i form av buteljglas, tegel, murbruk, samt två rälsspikar. I Ruta 2 var inslaget mindre, där framkom en spik och en glasbit. Rutorna grävdes ned till mellan 0,3 och 0,4 meters djup, ned till vad som tolkades som naturlig mylla (ej fyndförande). Som komplement till rutgrävningen undersöktes ytan inom och utanför stenarna med jordsond. Sondningen påvisade inga kulturlager.

Ytterligare fem rutor (Ruta 3–7) grävdes inom den övriga impedimentmarken, där den inte bestod enbart av berg i dagen. I samtliga framkom endast myllig silt (matjord), och enstaka recenta föremål (porslin, tegel, järnföremål). Även i dessa områden kompletterades rutgrävningen med stickning med jordsond.

Maskinschaktning

Inom den gräsbevuxna ytan i söder grävdes fem utredningsschakt med grävmaskin (figur 11). I schakten framkom endast recenta utfyllnadslager och naturlig mylla. Framför allt i de sydligast belägna schakten (3–5) kunde marken konstateras vara kraftigt störd av senare tiders omdaningar; man har där använt sig av avfall i form av asfalt och betongplattor för att bygga upp den platå som gräsytan idag utgör.

Figur 11. Plan över grävda rutor (märkta med "R" och nummer) och schakt (märkta med "S" och nummer). Observera att rutornas storlek inte är skalenlig. På planen finns även den rektangulärastensamlingen markerad, samt impediment, höjdkurvor och kända ledningar. Grunddata från Stockholms stad och WSP Sambällsbyggnad. Skala 1:1 000.

Tolkning och utvärdering

Det historiska kartmaterialet påvisar ingen byggnad i det läge där den rektangulära stenansamlingen på impedimentet i NO ligger. Utgör stenraderna en störd och delvis utrasad husgrund har de i så fall utgjort grunden till en enklare ekonomibygnad (lada, förvaringsbod el.dyl.), då de varken har storlek eller har karaktär av en syll till ett bostadshus. De föremål som påträffades i anslutning till dem är av sentida datering, och utgör stenarna en byggnadsrest kan den sannolikt relateras till gårdens yngre skede. Fynden av rälsspik visar också att området utsatts för påverkan i samband med anläggandet av Tvärbanan strax intill. Det kan därmed inte uteslutas att stenarna placerats där i sen tid enbart i syfte att förstärka/avgränsa kanten på impedimentet, och att man därefter använt den inramning de bildar för att dumpa avfall.

I övrigt påträffades inga lämningar inom impedimentmarken. Den består i huvudsak av berg i dagen, ställvis täckt av relativt tunna lager matjord/växthorison, och har byggnader eller andra konstruktioner funnits på dem så har de sannolikt inte lämnat några manifesta spår som har överlevt den omdaning platsen har varit utsatt för. Detsamma gäller den äldre åkermarken; ytan är idag planlagd parkmark, och fyllningen gav – där den inte bestod av sentida utfyllnadsmassor – ett opåverkat intryck. Inga fynd av sådant som hushållsavfall, som ofta påträffas i odlingsjord från medeltid/tidigmodern tid, gjordes.

Sammanfattningsvis berörde utredningsområdet i huvudsak det som under 1700-tal och tidigare utgjort Vallas åkermark. Enklare ekonomibygnader kan ha funnits på impedimenten, och åtminstone under 1900-tal fanns uthus i slutningen vid övergången mellan åker- och impedimentmark. Valla gårds tomtmark har dock till största delen legat utanför utredningsytan, i sydost (jfr figur 8 ovan). Inga lämningar som kan klassas som forn- eller övriga kulturhistoriska lämningar påträffades vid utredningen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem. [<http://www.fmis.raa.se>]

Lantmateriet (Lantmäteristyrelsens arkiv, Rikets allmänna kartverk). [<http://www.lantmateriet.se/>]

Skriftliga källor

Blomberg, I. & Wehlin-Fürst, E. 1999. *Årsta*. Stockholm.

Ferenius, J. & Gustafsson, H. 1999. *Brennekyrka Sochn. Socknen vid staden*. Monografier utgivna av Stockholms stad 115. Stockholm.

Söderlund, K. 2012. *Årstafältet. Stockholm. Arkeologisk förstudie, 2012*. Stockholms stadsmuseum rapporter, 3. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	15134
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-35654-2015, 2016-03-23
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning, etapp 2
Undersökningsperiod:	2 och 9 maj 2016
Personal:	Kristina Jonsson
Landskap:	Södermanland
Län:	Stockholm
Kommun:	Stockholms stad
Socken:	Brännkyrka
Fastighet:	Sävlången 2
Fornlämning:	Brännkyrka 207:1
Fastighetskartan:	65G7HN Södermalm
Koordinater:	6576769/673798
Koordinatsystem:	Sweref 99TM
Höjdsystem:	-
Inmättningsmetod:	GPS, manuell inprickning
Dokumentationshandlingar:	Inga dokumentationshandlingar utöver rapporten kommer att arkiveras
Fynd:	Inga fynd påträffades

BILAGOR

1. Provrutor

Nr	Längd × bredd (m)	Djup (m)	Läge	Beskrivning
1	0,5×0,5	0,4	Impediment i NO, innanför stenrader.	0,05 m torv/humus, därunder 0,3 m mellan- till mörkbrun myllig silt. Rikliga inslag av recenta föremål: buteljglas, tegel, murbruk, samt två räls-spikar. Fynd i de övre 0,3 m fyllning, därunder mellan- till ljusbrun silt (undergrund).
2	0,4×0,4	0,3	Impediment i NO, norr om stenrad.	0,05 m torv/humus, därunder 0,25 m mellan- till mörkbrun myllig silt, som övergick i mellan- till ljusbrun silt (undergrund). En spik och en glasbit påträffades i den övre delen av myllan.
3	0,4×0,4	0,35	Låglänt parti norr om impediment i NO.	0,05 m torv/humus, därunder mellan- till mörkbrun myllig silt. På 0,3 m djup ljusbrun silt (undergrund).
4	0,4×0,4	0,3	Gräsyta mellan berg i dagen i N.	0,1 m grästorv, därunder 0,1 m mellan- till mörkbrun myllig silt som därunder övergick till ljusare brun silt (undergrund).
5	0,4×0,4	0,3	Träd- och slybevuxen yta på impediment i N.	0,1 m grästorv, därunder 0,1 m mellan- till mörkbrun myllig silt som övergick till ljusare brun silt (undergrund). En järnplatta påträffades i det övre myllagret.
6	0,4×0,4	0,45	Gräsyta på impediment i NV.	0,1 m grästorv, därunder 0,3 m mellan- till mörkbrun myllig silt. Under denna ljusbrun silt (undergrund).
7	0,4×0,4	0,25	Gräsyta på impediment i NV.	0,1 m grästorv, därunder 0,15 m mellan- till mörkbrun myllig silt. Under denna berg i dagen.

2. Schaktbeskrivningar

Nr	Längd × bredd (m)	Djup (m)	Läge	Beskrivning
1	1,2×4,5	0,5	Gräsbevuxen yta i central del.	0,05–0,1 m grästorv, därunder 0,2 m mörkbrun myllig silt med inslag av tegel och kantiga stenar. Under framkom mellan- till ljusbrun silt (undergrund) med inslag av rundade stenar.
2	1,2×4,0	0,9	Gräsbevuxen yta i central del.	0,05–0,1 m grästorv, därunder 0,2 m mörkbrun myllig silt med enstaka inslag av tegel. Under detta 0,3 m svartbrun silt med kantiga stenar och tegel, på 0,05–0,1 m ljusbrun silt. Under siltlagret 0,1–0,2 m gråbrun infiltrerad lerig silt som övergick i ren ljusbrun lerig silt (undergrund).
3	1,2×4,0	1,0	Gräsbevuxen yta i S.	0,05–0,1 m grästorv, därunder 0,1 m mörkbrun myllig silt och 0,2 m grusig mellanbrun silt. På denna nivå påträffades en kabel i schaktets V del varvid ingen vidare nedgrävning gjordes där. I övriga delar av schaktet fanns utfyllnadsmassor bestående av makadam, asfalt och betongplattor ned till 0,9 m djup, därunder ljusbrun lerig silt (undergrund).
4	1,2×4,0	1,1	Gräsbevuxen yta i SO.	0,05–0,1 m grästorv, därunder 0,2 m mörkbrun myllig silt med grusinslag. Under denna en 0,05–0,1 m lins med ljusbrun silt, därefter utfyllnadsmassor bestående av makadam, asfalt och betongplattor ned till 1,1 m djup. I botten ljusbrun lerig silt (undergrund).
5	1,2×3,0	1,0	Gräsbevuxen yta i SO.	0,05–0,1 m grästorv, därunder 0,2 m mörkbrun myllig silt. Under denna utfyllnadsmassor bestående av makadam, asfalt och betongplattor ned till 1,0 m djup, där berg i dagen vidtog.